

PAKİSTAN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ'NİN

FİKRÎ ARKA PLÂNI

Öğr. Gör. Durmuş BULGUR*

Hint Yarımadası müslümanları, batılı emperyalistlerin gelişiyle siyâsî iktidarlarını kaybetmişlerdi. Artık, yeni egemen gücün tüm gayreti, siyâsî, dînî, kültürel kısaca her açıdan köle olmaları ve millî varlıklarını kaybetmeleri için müslümanların millî hayatlarında meydana gelen fikrî çöküşü daha da hızlandırmaya yönelikti.

Hindistan'da bu mesele, müslüman toplumda, 18. ve 19. yüzyılda daha belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Çünkü hindular da bu amaç için emperyalist İngilizlerle birlik olmuşlardı. İmam Rabbânî, başlangıçta müslümanlarla hinduların varlığını karışmaktan korumak için etkili bir hareket başlatmıştı.¹ Onun bu hareketi, siyâsî bir etkiye sahipti. Daha sonra bu hareketin benzeri bazı hareketler de başlamıştı. Şah Veliyullah, İslâmî öğretilerin ışığında müslümanların millî varlığına güç katmıştı. Onun asıl büyüklüğü, müslümanların çöküşünün temel sebeplerini ortaya koyması ve bunların çözümü için çalışmış olmasıdır.² O, bir milletin sıhhati için siyâsî iktidarın varlığını gerekli görüyordu. Şah Veliyullah'ın etkisiyle Seyyid Ahmed Şehid, cihad ilan etmiş ve Mücâhidîn Hareketi (**Tehrik-i Mucâhidîn**), uzun bir

• S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

¹ İkrâm, Şayh Muḥammad, **Rûd-i Kauşar**, İdârah-yi Saḳâfat-i İslâmiyyah, Lâhor, 1990, s.284-285

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hürşîd, 'Abd-us-Salâm - Ārâ Râo, Dr. Rauşan, **Târîḳ-i Tehrik-i Pâkistân**, Muḳtadirah-yi Kaumî Zabân, İslâmâbâd, 1993, c.1, s.11; Bulgur, Durmuş, "1850-1900 Yılları Arası Hint Yarımadası'ndaki Fikir Akımları" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A.Ü., S.B.E., D.D.E., (Urdu Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara, 1999, s.88-97

süre İslâm düşmanlarına karşı koyan bir güç olmuştur.³ İngilizler, Seyyid Ahmed Şehid'in ıslah ve cihad hareketine siyâsî çıkarları sebebiyle Vahhâbilik adını vermişlerdir. Halbuki, bunun Arabistan'daki Vahhâbilik hareketiyle bir ilgisi yoktu. Aksine, Şah Veliyullah'ın ıslah hareketinden ilham almaktaydı.

İngilizlerin artan gücüne ağır bir darbe indiren Mücâhidîn Hareketi tarzındaki bir başka hareket de Bengal'de başlayan Ferâizî Hareketi (**Farâizî Tehrîk**) idi. Bu hareket, bazı açılardan Şah Veliyullah ve Mücâhidîn Hareketiyle benzerlik göstermekteydi. Hacı Şeriatullah'ın başlattığı bu hareketin amacı, müslümanların gayri müslimlerle ilişki neticesinde edindikleri gelenek-görenek ve inançları ıslah etmektir.⁴

19. yüzyılın ilk yarısında, Bengalli müslümanları harekete geçiren, onlarda coşku ve heyecan yaratan, İngilizlere ve hindulara karşı savaştıran bir diğer hareket de Tito Mîr'in başlattığı hareketti. Bu hareket, Ferâizî Hareketle eş zamanlı başlamıştı ve bir ölçüde Kuzey Hindistan'daki büyük Mücâhidîn Hareketiyle bağlantılıydı. Bu hareket de, Ferâizî Hareket gibi dînî ıslah amacıyla başlamış, ancak, daha sonra halk hareketi ve siyâsî hareket şeklini almıştı. Tito Mîr, İngiliz hakimiyetinin sona ermesi ve İslâm iktidarının yeniden tesisi için sesini yükselttiğinde, sınırsız bir isyan sürecini de başlatmış oldu.⁵

³ Mücâhidîn Hareketiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Akîl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, **Musalmânon kî Cidd-o-Cahd-i Âzâdî**, Lâhor, 1981, s.14; Manglaurî, Sayyid Tufayl Ehmâd, **Musalmânon kâ Rauşan Mustakbil**, Dehlî, 1945 (5. bs.), s.130-139; Nadvî, Maulvî Muḥammad İshâk Calîs, **Târîḫ-i Nadvat-ul-‘Ulemâ**, Lakhnau, 1983, c.1, s.25-32

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Meḥmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, **‘Ebâdat, Târîḫ-i Adbiyât-i Musalmânân-i Pâk-o-Hind**, Pancâb University, Lâhor, 1972, c.9, s.5; İkrâm, Şayḫ Muḥammad, **Mauc-i Kauşar**, Lâhor, 1990 (16. bs.), s.58-59; Hürşîd, ‘Abd-us-Salâm-Ârâ Râo, Dr. Rauşan, **a.g.e.**, s.14-15; Akîl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, **a.g.e.**, s.31-32

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Hunter, W.W., **The Indian Musalmans**, London, 1871, (Lahor bs., 1974, s.33); Akîl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, **a.g.e.**, s.32; Hürşîd, ‘Abd-us-Salâm-Ârâ Râo, Dr. Rauşan, **a.g.e.**, s.15; Manglaurî, Sayyid Tufayl Ehmâd, **a.g.e.**, s.137-139

Bu her iki hareket de, dînin ıslahı şeklinde başlamış, ancak, git gide siyâsî hal almıştır. Şartlar, başlangıçta müslümanları ilk olarak hindulara, daha sonra İngilizlere karşı birleştirmişti. Bunlar, halk sathında başlayan ancak, daha sonra açıkça yabancı bir devlete yönelen hareketlerdi. Bunlar, büyük sıkıntılara rağmen müslümanların İngilizler aleyhine attıkları en cür'etkâr adımlardı. Bu hareketler, siyâsî alanda müslümanları biraraya getirmiş ve onlarda İngiliz müdahalesine karşı şiddetli duygu ve aktif bir bağımsızlık düşüncesi yaratmıştı. Nitekim müslümanlar, bundan sonra da asla buldukları durumdan memnun olmamışlar, onların bu coşku ve duygusu, ilerde başlayacak olan karşı hareketler şeklinde belirmiştir.

Plasi Savaşı (1757) ve onun uluslararası etkilerine bakıldığında ise, bu savaşın dünyadaki birkaç önemli ve dönüm noktayı oluşturan savaşlardan biri olduğu görülür. Çünkü müslümanların bu yenilgisi, İngilizlerin Hindistan'daki siyâsî hakimiyetlerine temel olmuştu.⁶

Yapılan araştırmalar, 1857 Bağımsızlık Savaşı'nın isyanla sınırlı olmadığını, aksine, kuzey ve orta Hindistan'ı da kapsadığını ortaya koymuştur. Keza, bazı yerli unsurlar da fırsat bulur bulmaz, bu millî harekete yardım etmek yerine, ona muhalefet ve İngilizlere yardım için harekete geçmişlerdir. Bağımsızlık Savaşı'na müslümanlar ve hindular birlikte katılmış olmalarına rağmen,⁷ hareketin cezasını büyük ölçüde müslümanların çektiği hususunu ispatlamaya gerek yoktur.⁸

⁶ Tarık, Muhammad, *History of Muslims in South Asia*, British Period, Vol. I, Lahor, ts., s.139-147; Nadvî, Maulvî Muḥammad İshâk Calîs, a.g.e., s.22; Manglaurî, Sayyid Tufayl Eḥmad, a.g.e., s.70-72

⁷ Meḥmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, a.g.e., c.9, s.1

⁸ 1857 Bağımsızlık Savaşı'yla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. 'Aligarh Magazine (Aligarh Özel Sayısı, 1953-55) Nigrân: Prof. Siddîkî, Râşid Eḥmad, Manager: 'Alvî, Sayyid Zâhir-ud-Dîn, 'Aligarh, ts., s.32; Nadvî, Maulvî Muḥammad İshâk Calîs, a.g.e., s.33-36; E. Thompson and G. T. Garret, *Rise and Fulfilment of the British Rule in India*, Londra, 1934, s.433; Farîdâbâdî, Sayyid Hâşmî, *Târîḫ-i Musalmânân-i Pâkistân-o-Bhârat*, Kerâçî, 1953, c.2, s.340-341; Rizvî, Ḥurşîd Muştafa, *Cang-i Azâdî-yi 1857*, Delhî, 1959, s.490-575; Eḥmad, 'Azîz, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm*, Yöneliş Yay., İst. 1990, s.35-37; Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, Ankara, 1950, c.3, s.312

1857 Bağımsızlık Savaşı, müslümanların gayretiyle başlamış ve onların kanlarıyla sulanmıştır. Müslümanlar, başarısızlıktan sonra dahi Allah'tan başka hiç kimsenin, hiçbir şekilde kölesi olmayacakları duygu ve düşüncesinin verdiği ızdırıp ve huzursuzluk neticesinde, yer yer, İslâm'ın bu mizacını yansıtan çeşitli bağımsızlık düşüncesi ve bağımsız bir İslâm ülkesi düşüncesini savuna gelmişlerdir. Bağımsızlık Savaşı'na katılan âlimlerin sayısına bir göz atıldığında, halk arasında huzursuzluk, ızdırıp ve siyâsî şuur yaratma sorumluluğunun daha ziyade onların omuzlarında olduğu görülür.

Bağımsızlık Savaşı, müslümanları düşünce tarzı açısından üç guruba ayırarak etkisini göstermiştir. Birincisi, her eski şeyi reddeden yenilikçiler. Bunlar, içinde buldukları zillet ve başarısızlığın sebebini İngilizlere olan düşmanlıklarına ve ayrılığa bağlamıştı. Dolayısıyla onlar, bu tutumlarını yeniden gözden geçirme gereği duymuşlardı. Nitekim bunun için, karşılığında hükümetten vazife ve makam elde edebilmelerini sağlayacak olan İngilizce eğitimini almayı gerekli görmüşlerdi.⁹ İkincisi, her yeni şeyi reddeden eski kültür, gelenek ve görenek taraftarları. Bunlar, kendi prensipleri ve nazariyeleri sebebiyle İngilizlerle uzlaşma tavrı içerisine girmemişlerdir.¹⁰ Üçüncüsü, geleneğe yenilik katarak zamanla birlikte

⁹ Bu guruba Sir Seyyid Ahmet Han ve arkadaşları örnek olarak verilebilir. Veliyullahi ekolden yetişmesine rağmen Ahmet Han'ın İngiliz eğitim sisteminden etkilenmesi ve bu sistemi olduğu gibi kendi kurduğu okul ve kolejlerde uygulamaya çalışması Hindistanlılar tarafından şüpheyle karşılanmış, dahası onun başlatmış olduğu hareketi şüpheli hale getirmiştir. Özellikle siyasî anlamda tamamen İngiliz yanlısı izlediği politika Hindistan'daki diğer gruplar tarafından eleştirilmiştir.

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bulgur, Durmuş, a.g.t., s.141-196

¹⁰ Bu anlamda Devband Medresesi, Aligarh Koleji'nden tamamen farklıydı. Devband, eğitim politikasında olduğu gibi siyasette de Aligarh'a zıt bir tavır içerisinde olmuştur. Siyâsî olarak Devband âlimleri, İngiliz Hükümeti'ne karşı olup, Osmanlı Hilafeti ile yakın ilişkiyi ve İslâm Birliği Hareketi'ni savunmuşlardır. Bağımsızlık Hareketi'ne önderlik edenlerden pek çoğu Devband âlimlerinin içinden çıkmıştır. Nitekim 1857 inkılâbının başarısızlığa uğramasından sonra ülkede bağımsızlık düşüncesini canlı tutan tek topluluk bu âlimler grubu olmuştur. Hanefi Mezhebine sıkı sıkıya bağlılık, selefî rivayetlerini koruma ve sünneti müdafaa Devband'ın şîârı olmuştur. Hıristiyan misyoner ve Arya Samâcilerin İslâm ve İslâm önderlerine karşı itiraz ve saldırılarına cevap vermede Devband âlimleri ön safta yer almışlardır. Diyobend ve Nedve âlimlerinin dînî ve siyâsî çalışmaları, öyle bir nesil ortaya çıkarmıştır ki onlar, Hindistan'ın bağımsızlık hareketinin yanında, diğer İslâmî ve ulusal hareketlerde de

yürümek isteyen uzlaşma taraftarları. Ancak, bu uzlaşmacı tutumu sebebiyle son tabaka her iki ekol tarafından da reddedilmiştir.¹¹

Bağımsızlık Savaşı'ndaki başarılarından sonra İngilizlerin artan gücü karşısında üç büyük engel vardı. Haydar Ali, Nizam (Haydarabad) ve Marhatalar. Nizam, daha baştan İngilizlerle dostane ilişkiler kurmuştu. Marhatalar, üçüncü Pânîpat Savaşı'ndan sonra birleşik güç olma vasfını kaybetmişti. Haydar Ali, bu ikisinin aksine dinamik bir güç olarak mevcut ve İngilizlerin hakimiyeti yolunda bir engel idi. İngilizler, yükselen bu yeni gücü ezmek için Marhatalar ve Nizam ile işbirliği yaparak Haydar Ali'ye karşı sebepsiz yere savaş ilan etmişlerdi. Haydar Ali'nin vakitsiz ölümünden sonra yerini oğlu Tipu Sultan almıştır. Tipu Sultan, İngilizleri Hindistan'dan çıkarmak için komşu ülkelerle birlikte bir güç oluşturmak istemiştir. Ancak, bunda başarılı olamamıştır. Nitekim O, bütün gücünü İngilizlere karşı çıkmaya sarfetmiş, büyük sıkıntılara katlanmak zorunda kalmış, ülkesinin sınırları içerisinde savaşarak can vermiştir. Tipu Sultan'ın ölümünden sonra Hint Yarımadası'ndaki hükümdar tabaka arasında ülkesini korumak için İngilizlere bu kadar şiddetle karşı çıkan ve hayatında bunu kendisine ideal

yer almışlardır. İngilizlere karşı bazı inkılabî hareketlerin başlamasına onlar vesile olmuşlardır. Kısaca Devband, klasik tarz İslâmî okullar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olup, bu konumunu bugün de devam ettirmektedir.

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bulgur, Durmuş, a.g.t., s.117-133; Akıl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, a.g.e., s.49-50, 89

¹¹ Nedvet-ul-Ulema, Dâr-ul-Ulum Devband'dan 25 yıl sonra kurulmuştu. Nedve'nin özelliği, sadece halkı ıslah etmek değil, aynı zamanda âlimleri de ıslah etme temeline dayanmasıydı. Nedve, âlimler arasındaki anlaşmazlıkları kaldırarak onları birleştirmek istiyordu. Bazı âlimler, Aligarh Hareketi'nin etkisiyle dinî medreselere yeni bir ışık getirerek zamanın gereklerine cevap verebilmesi için müfredatı ıslah etmeyi amaçlamışlardı. Nedvet-ul-Ulema'nın kurucusu, eski ve yeninin ifrat ve tefriti, âlimlerin ayrılıkçı tutumları ve fikhî görüş ayrılıklarını müslümanlar için zararlı görmekteydi. O, eski ve yeninin karışımıyla modern çağın gereklerine vakıf olan, İslâm Dîni'ni modern dünyanın önüne etkili ve yeni bir üslupta sunabilecek mezunların yetiştiği bir idare kurmak istiyordu. Ancak, Nedve, dinî ilimlerde Dâr-ul-Ulum Devband'ın derecesine gelemediği gibi İngilizce ve Arapça'da da büyük bir kolej seviyesine ulaşamamıştır. Kısacası, Devband ve Aligarh'ın güzelliklerinin toplamı olma çabası başarısız olmuştur.

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bulgur, Durmuş, a.g.t., s.198-247

olarak benimseyen bir kişi daha yoktur.¹²

İngilizlerin müslümanlara karşı düşmanca bir tavır içerisinde girmelerinin birkaç sebebi vardı. İslâmi öğretiler ve inançlar, Avrupa'ya yüzyıllardır nasıl değiştirilerek sunulmuş ise, bu durum, batılı zihinlerde müslümanlara karşı bir nefret ve hakaret duygusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bundan İngilizler de nasîbini almıştı. Dahası, batılıların haçlı seferlerinden beri müslümanlara karşı duydukları şüphe, yüzyıllar geçmesine rağmen silinmemişti. Bu genel sebeplere ilaveten bazı özel sebepler de vardı. Hind müslümanlarının yüzyıllar süren iktidarı çalınarak İngilizlerin eline geçmişti. Dolayısıyla İngilizlere karşı müslümanların kızgınlığı, hindulara oranla daha fazlaydı ve İngiliz yöneticiler bunu hissetmişlerdi. Ayrıca İngilizler, pek çok müslüman âlimin sadece 1857'de değil, bundan çok daha önceleri müslümanları cihada çağırdıklarını bilmekteydiler. "Nitekim, Mevlana Mahmud-ul-Hasan'ın, öğrencisi Ubeydullah Sindhî vasıtasıyla başlattığı hareketin (ki bu harekete Ubeydullah Sindhî, mesajlarını ipek kumaşlar üzerine yazarak Mevlana Mahmud-ul-Hasan'a gönderdiğinden **Tehrîk-i Reşmî Rumâl** adı verilmiştir) iki temel maksadı vardı. Birincisi, Hindistan'ın tam bağımsızlığı için çalışmak ve bunun için Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım almak; ikincisi, Afganistan'ın İngilizlere karşı Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya yanında yer almasını sağlamak."¹³ İngilizler, bütün bunlara rağmen 1857 Bağımsızlık Savaşı'na isyan adını verip, sorumluluğunu da müslümanlara yükleyerek hinduların bu savaşta payını geçici bir hata gibi görmüşlerdir. 1857'den sonraki yıllar içerisinde İngilizlerin izlediği siyaset, Hind müslümanlarını olabildiğince zayıflatmaya, atıl ve muhtaç bir hale getirmeye yönelikti. Böylece onların bir daha İngilizlere karşı savaşmayı dahi düşünemeyecek kadar cesaretleri kırılmış olacaktı.¹⁴

İngilizler, Bağımsızlık Savaşı'na katılanlardan vahşice katliam, yakıp-yıkma, tutuklama, haneye tecavüz, sürgün ve kısıtlamalar yaparak intikam aldılar. Bundan en çok zararı görenler de müslümanlar olmuştu. Çünkü

¹² Farîdâbâdî, Sayyid Hâşimî, a.g.e., c.2, s.100-108

¹³ Akıl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, a.g.e., s.95

¹⁴ Mehmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, a.g.e., s.1-2

sadece onlar zulüm ve işkencenin hedefi yapılmışlardı.¹⁵

1857 Bağımsızlık Savaşı, Hint Yarımadası'nın siyâsî ve kültürel tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu, yabancı iktidara karşı Hindistan çapında hem bir başkaldırı, hem de bir aşamaydı. Basit bir olayla başlayan bağımsızlık savaşına kısa sürede ülkedeki bütün huzursuz unsurlar katılmıştı. Yüz yıllık huzursuzluğu harekete geçiren domuz yağıyla yağlanmış kartuşlar aslında bir bahaneydi. Çünkü İngilizlere karşı bir süreden beri Hindistanlıların duygularında bir nefret bulunmaktaydı.

Kısaca İngilizler, Hint Yarımadası müslümanlarını zayıflatmayı siyasetlerinin temel taşı yaparak onların rahat ve şerefli bir hayat sürmelerini engellemekle kalmamış, zihnî ve fikrî kapasitelerini eğitimden mahrum bırakmış, dînî ve kültürel faaliyetlerini de engellemişlerdir. İngilizler, müslümanları zilletle düşürürken, hindulara da her açıdan önderlik etmişlerdir. Onları, iktisâdî yönden güçlendirmiş ve eğitim kolaylıkları sağlamışlardır. Buna paralel olarak önceki mahkûmiyetlerini hatırlatıp, müslümanlara karşı öyle bir kin ve nefret duygusu aşılamışlardır ki, asla yok olmamıştır.¹⁶

Müslümanlara karşı hindu hareketler ise, İngilizler döneminde belirgin şekilde ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu esnada, hindular arasında dînî ihya adıyla yapılan çalışmalar da onlardaki milliyetçilik duygusunu geliştirmek için önem taşımaktaydı. Bu amaçla çeşitli millî ve dînî ıslah dernekleri kurulmuştu. Siyâsî ve ulusal önderler bu derneklerde görev almışlardı. Amacı, hindular arasında vatan sevgisi, hindu milliyetçiliği duygusu ve kendi işini kendin yap bilinci yaratmak olan hareketler başlatılmıştı. Böylece hindu milliyetçiliği, İngilizlerin önderliğinde oldukça gelişmişti.

Bu faaliyetler neticesinde, hindular arasında yeni bir kuvvet hissi elde eden gurup ortaya çıkmıştı. Artık, elde edilen bu yeni gücün müslümanlara karşı kullanılması kaçınılmaz bir şeydi. Bu güç, 19. yüzyılın sonlarında İngiliz Hükümeti'nin gölgesinde yeni bir şekil almıştı. "**Arya Samâc**"¹⁷ hareketi buna

¹⁵ Farîdâbâdî, Sayyid Hâşimî, a.g.e., c.2., s.348

¹⁶ Mehmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, a.g.e., c.9, s.3-6

¹⁷ H.1341-42/1922-23 yılında en önemli olay, Şudhî ve Sangathan hareketleridir. Bunlar, Hindistan tarihinin en tehlikeli hareketi olan **Āryā Samāc** Hareketi'nin (1875) parçası idiler. Bu hareketin amacı, İslâm'dan haberi olmayan bilgisiz müslümanları

bir örnektir. Bu hareketin amacı, ortak bir din ve kültür temelinde dayalı bir Hind ulusu oluşturmaktır. Nitekim bu topluluğun plânı "**Şudhî**" (hindulaştırma) şeklinde ortaya çıkmıştı. Ârya Samâcîler, hem İngilizlerden hem de müslümanlardan öç alacakları günü beklediklerini açıkça söylemekteydiler. Onlar, müslümanların Hindistan'da kalmalarını istemiyorlardı.¹⁸

Bu ve bundan sonraki zaman zarfında Urduca-Hintçe çatışması,¹⁹ bir dil

hindulaştırmaktır. Hindu-müslim ittihadının mevcut olduğu bir dönemde bu hareketin başlatılmış olması çok manidardır. 1920-22 yıllarında Hilafet Hareketi ve Congress'in karşılıklı yardım ve işbirliğiyle ortaya çıkan hindu-müslim ittifakı, Hindistan'ın geleceğinde İngiliz iktidarı için tehlike oluşturmaya başlamıştı. Durumun nezaketini gören İngilizler, her iki gurup arasına daha önce yaptıkları gibi nefret ve ayrılık tohumları ekmişler ve bunda başarılı da olmuşlardır.

1922'de vali vekili, Terk-i Mevâlât Hareketi'nin önemli bir lideri olan Suvâmî Şar Dhānand'ı hapisten çıkarıp, gizlice görüştüktan sonra serbest bırakmıştır. Suvami Şar Dhanand, serbest kalır kalmaz, müslümanları hindulaştırma çalışmalarına başlamıştır. Diğer taraftan Dr. Münce, tamamen hindulardan oluşan Sangathan topluluğunu kurmuştur. **Agrah, Mathrâ, Eṭah, Aṭāvah, Kānpūr, Farrūhâbād, Gorgānvah** ve **Menpūrî** bölgeleri bu hareketin önemli merkezleri idi.

Dâr-ul-Ulum Devband, bu hassas ortamda All India National Congress'e müracaat ederek bu tehlikeli hareketin bir an önce durdurulmasını istemiştir. Ancak, Devband tarafından yapılan çağrılara olumlu cevap verilmez. Bunun üzerine Devband, bu hareketlerin başladığı yerlere müslüman tebliğciler göndererek tebliğ merkezleri kurmuş ve bu hareketlerin önünü büyük ölçüde kesmiştir. Özellikle, Agrah'da yaşayan ve yeni müslüman olmuşken, bu hareketler sonucunda hindulaştırılan 450 bin **Malkāna**'lı Racput tekrar İslâm'a kazandırılmıştır.

Bu nazik ortamda Dâr-ul-Ulum Devband'ın çalışmalarına ilâveten Cemiyet-ul-Ulema-yi Hind gibi diğer bazı kurumlar da bu fitne hareketini önlemeye matuf çalışmalar yapmışlardır. Bu yolda çalışmak üzere Maulvî Ebû Reḥmat Mîrathî ve Dr. Gulâm Muḥammad tarafından Âri Dîni'ni ve Sanskritçe'yi bilen tebliğciler yetiştirilmiş ve yapılan münazaralar neticesinde Ârya Samâcîler yenik düşmüş ve şartlar normale dönmüştür. (Rizvî, Sayyid Meḥbûb, Târiḫ-i Dâr-ul-'Ulûm Devband, Karâçî, 1976, c.1, b.2-3, s.261-266; 494-496)

¹⁸ Hürşîd, 'Abd-us-Salâm-Ârâ Râo, Dr. Rauşan, a.g.e., s.67-68

¹⁹ Hinduların İslâm düşmanlığı, müslümanlarla bir arada yaşayarak ortak hareket etmelerinin mümkün olmadığını göstermekteydi. Bu hususu güçlendiren en önemli olay Benâres'te gerçekleşmiştir. Altâf Hüseyin Hâlî, bu konuda şöyle yazar: "1867'de

meselesi olmaktan çıkarak dînî ve kültürel bir meseleye dönüşmüştür. Siyâsî ve millî duygularla birlikte bu mesele de bölücü bir unsur halini almıştır. Hintçe'ye millî bir vasıf kazandırmak amacıyla Hintçe'yi geliştirme dernekleri kurulmuştur. Ayrıca "Hindustânî" adıyla Urduca'yı Hintçe'ye katma çalışmaları başlatılmıştır. Müslümanlar, hindu zihniyetin bu plânını önceden anlamış, Urduca ya da kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi için üzerinde kültür ve hayat görüşlerini tatbik edebilecekleri ayrı bir yolun gerekliliğini hissetmişlerdir. Nitekim işte bu, müslümanlara iki ulus bilincini aşıl原因 ve onları ayrılık siyasetine hazırlayan en önemli kültürel unsur olmuştur.²⁰ Sir Seyyid Ahmed Han'ın vefatından iki yıl sonra 1900'de, hinduların ısrarı üzerine Birleşik Eyaletlerin resmî, eğitim, hukuk ve ticârî dilinin Hintçe ve alfabetesinin de Nâgarî yapılmasına karar verilir.²¹ Bu olay, müslümanları sadece duygusal yönden değil, iktisâdî ve kültürel yönden de etkilemiştir.

İngilizler, hinduları kontrolleri altında tutmak ve güçlerini arttırmak için Hind milliyetçiliğini geliştirecek ve Hindistanlıların toplumsal meselelerini konuşabilecekleri, böylece daha fazla isyan tehlikesini ortadan kaldıracak bir derneğin kurulmasını kararlaştırırlar. Nitekim İngiliz Hükümeti'nin bir görevlisi olan Allan Octavian Hume, Genel Valinin izniyle **Indian National Congress**'i kurar (1885).²² Congress'in oturumunda alınan ilk karar, dâima İngiliz Hükümeti'ne bağlılık olmuştur. Congress'in önde gelen kişileri, önemli görevlere atanmada tercih edilmişlerdir. Dahası Congress, müslümanların çıkarlarına ters bir tutum içerisine girmiştir.

Benâresli bazı hindu liderler, mümkün olduğunca bütün resmî dairelerden Urduca ve Arap Alfabeti'nin kaldırılmasını, yerine Dêv Nâgarî Alfabeti'yle yazılan Hintçe'nin yürürlüğe konulmasını istemişlerdir. Sir Seyyid, bunun hindu ve müslümanların bir kavim halinde yaşayamayacaklarının göstergesi olduğunu söylemekteydi." Hâli, *Hayât-i Câvid*, Lâhor, 1957, s.193-194; Urduca'ya karşı hinduların hareketleri, sadece hindu kültürünün ihyası niteliğini taşııyordu, aynı zamanda müslüman toplumun birliğine vurulan bir darbe niteliğindedi.

²⁰ Akıl, Dr. Mu'în-ud-Dîn, *a.g.e.*, s.68

²¹ Târîh-i Tehrik-i Azâdî, Karâçî, 1963, c.3, s.263; Mehmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, *a.g.e.*, c.9, s.17

²² Manglaurî, Sayyid Tufayl Ehmâd, *a.g.e.*, s.270-273

Bunun karşısında müslümanlar, kendi haklarını korumak için faaliyete geçmişlerdir. Bir süre önce meydana gelen hindu-müslim çatışması, onların duygularına büyük bir darbe indirmişti. Urduca-Hintçe çatışması, merkez ve eyalet meclislerinde müslümanların temsil edilmemesi ve Bengal'in taksîmi kararına karşı, Congress'in itirazını görerek müslümanların önde gelen bazı temsilcileri, kendi hak ve çıkarlarının korunması için harekete geçmişlerdir. Çünkü 1905'te Bengal'in ayrılması, müslümanlarda da siyâsî bir bilinç oluşturmuştu. Hindular, bölünmeye muhalefet ederek şiddetli gösterilerde bulununca, müslümanlar da kendi siyasetlerini belirlemek için Dhâka'da, 30 Aralık 1906'da Hindistan'ın müslüman temsilcilerinin katıldığı görkemli bir toplantı yaparak bir tasarıyla "**All India Müslim League**"in kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir.²³ Bu iki yönlü hareket, yani müslümanlar ve hinduların taleplerini iletme istekleri 1909'da Minto Marley Islahatı'nın yürürlüğe konulmasıyla neticelenir.²⁴

İngilizlerin tasallutundan-önce hindularla müslümanlar arasındaki ilişki, yöneten ve yönetilen şeklindeydi. Ancak, İngilizlerin iktidarı ele geçirmeleri ve Bağımsızlık Savaşı'nın başarısız olmasından sonra her iki toplum mahkûm konumuna düşmüşlerdi. Hindu çoğunluk, sayı üstünlüğü sebebiyle müslüman azınlık üzerine her açıdan saldırarak durumlarını zayıflatmak ve cesaretlerini kırmak istemişlerdir. Hindu gazetecilerin İslâm düşmanlığını körüklemeleri, yazarların bu amaçla kitaplar yazmaları aradaki uçurumu daha da derinleştirmişti. Müslümanlar, yurttaşları olan hindulardan sürekli uzaklaşmışlardı. Böylece İslâm milliyetçiliği, bağımsız bir şekilde oluşmaya başlamıştı. 1909'da seçimleri ayırarak İngilizler de, müslümanların bir kavim olarak hindulardan ayrı bir vücuda sahip oldukları hakikatini kabul etmişlerdi.²⁵

İngilizler ve hinduların tutumlarından bıkan müslümanlar, bir süredir Hindistan'da kendileri için bağımsız bir İslâm devletinin gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Müslüman liderler, o dönemde yayımlanan gazete ve dergilerde çeşitli bağımsızlık düşüncelerini işliyorlardı. Bütün bu

²³ Manglaurî, Sayyid Tufayl Ehmâd, a.g.e., s.369

²⁴ Mehmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, a.g.e., c.9, s.9

²⁵ Mehmûd, Sayyid Fayyâz - Brelvî, 'Ebâdat, a.g.e., c.9, s.33-34

çalışmalarda müslümanların hedefi, ayrı bir millet olarak varlıklarının devam etmesiydi. 1925'ten 1929'a kadar ayrı bir İslâm devleti düşüncesi yeterince güçlenmişti. Bu gazete ve dergilerde müslümanların meselesinin tek çözümü, Pencab, Sindh, Beluçistan ve Serhad Eyaleti'nden oluşan bir ülkenin kurulmasında görülüyordu. Muhammed İkbâl de Müslim League'in 1930'daki yıllık oturumunda yaptığı başkanlık konuşmasında aynı görüşü ileri sürmüştü. Bütün bunlardan da öte, 23 Mart 1940'ta Lahor'da, Müslim League'in yıllık toplantısında, halkın **Qarârdâd-i Pâkistân** (Pakistan Karar Tasarısı) adını verdiği ve Pakistan'ı kurmak için harekete geçtiği meşhur karar tasarısı kabul edilmiştir.²⁶

---

²⁶ Akıl, Dr. Mu'în-ud-Din, *a.g.e.*, s.129-131